מדרש · אגדה · מדרש רבה · מפרשים · חידושי הרד״ל

חידושי הרד״ל על רות רבה

רבי דוד לוריא

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

חידושי הרד״ל על רות רבה

רבי דוד לוריא

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/חידושי-הרדל-על-רות-רבה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פתיחתא 5
פסקה א 5
פסקה ב 6
פסקה ג 6
פסקה ד 7
פסקה ו 7
פסקה ז 7
פרשה א 7
פסקה א 7
פסקה ב 8
פסקה ד 8
פסקה ה 8
פרשה ב 8
פסקה א 8
פסקה ב 9
פסקה ג 9
פסקה ד 9
פסקה ה 9
פסקה ו 9
פסקה ז 10
פסקה ח 10
פסקה ט 10
פסקה י 10
פסקה יא 11
פסקה יב 11
פסקה יג 12
פסקה יד 12
פסקה טו 12
פסקה טז 12
פסקה יז 13
פסקה כא 13
פסקה כב 13
פסקה כג 13
פסקה כד 13
פרשה ג 13
פסקה א 13
פסקה ב 13
פסקה ג 13
פסקה ד 14
פסקה ו 14
פסקה ז 14
פרשה ד 14
פסקה א 14
פסקה ג 14
פסקה ד 14
פסקה ה 15
פסקה ו 15
פסקה ט 15
פרשה ה 16
פסקה א 16
פסקה ב 16
פסקה ד 16
פסקה ו 16
פסקה י 16
פסקה יב 16
פסקה יג 17
פסקה טו 17
פרשה ו 17
פסקה א 17
פסקה ד 17
פרשה ז 17
פסקה א 17

פסקה ב 18
פסקה ג 18
פסקה ד 18
פסקה ו 18
פסקה ז 18
פסקה ח 18
פסקה ט 19
פסקה י 19
פסקה יא 19
פסקה יב 19
פסקה יג 20
פסקה טו 20
פרשה ח 20
פסקה א 20

פתיחתא

פסקה א

א **אין מעידין אלא בשומע**. אסיפא דקרא ישראל ואעידה בך קאי. ומפרש ליה לשון התראה (על התוכחה דכתיב שם לא על זבחך אוכיחך וגו') ונצרך לקרות המותרה תחלה בלשון שמע ההתראה (שלא יאמר אח"כ לא שמעתי) ויקבלה עליו (ובלא"ה אמרינן (ביומא ד') שלא יאמר אדם דבר לחבירו אלא בקריאה תחלה) ולכן כתיב תחלה שמעה עמי וכו' ואז ואעידה בך (ועל שינוי הלשון תחלה עמי ואח"כ ישראל לא דרש ר"י מידי):

ב **ר"י בר סימון אמר לשעבר כו'**. בא לדרוש שינוי לשון עמי וישראל:

ג **כשאר כל האומות סבתא כו' וסבתכא**. ב"ר פס"ג ושמ"ר פמ"ז. ונקט הני טפי משום שהן כמעט שוין בשמם. זה סבתא וזה סבתכא ואין מובדלין רק בשינוי מועט כן קודם מ"ת לא היו מובדלין רק בשינוי שמם ישראל אבל לאחר מ"ת נקראו עמי להבדל ממכחישי תורת ה' (אבל לשון השמ"ר ק"ק לפרש כן ועי' יד"מ שם. ומ"ש המ"כ שכ"ה במכילתא. ליתא כלל שם. והציון בילקוט על תחלת המאמר תני רשב"י אלהים אלהיך דלהלן במכילתא (והוא שם פ' משפטים פ"כ) הטעהו במכ"ת להמ"כ לחשוב שכל מאמר הילקוט מהמכילתא. ובאמת סופו מהמדרש דכאן):

ד **ואדברה לעתיד לבא**. אפשר אין הכוונה מאי דמפרש כדי שיהיה לי פתחון פה בפני כו' שזה מוסב על ואדברה בעוה"ב אבל האי ואדברה לעתיד לבא. פירושו כדאיתא בברכות מ' אם שמוע בישן תשמע בחדש אף כאן ר"ל אם תשמע לשעבר מצותי אשמיעך עוד לעתיד:

ה **שעתידין לקטרגם לפני ולומר רבון העולמים כו'**. שוח"ט מזמור כ' ע"ש כל המאמר:

ו **והאר"ח אין ישיבה כו' קאמיא קיימיא כו'**. ירושלמי פ"ק דברכות ושוח"ט מזמור א':

ז **חייך שאני מדבר בצדקה**. על שם הכתוב (ישעיה ס"ג) אני מדבר בצדקה רב להושיע. וכ"ה מבואר בשוח"ט מזמור כ' וגם בילקוט ישעיה שם הובא מאמר זה על פסוק זה:

ח **מכלה אתכם מן העמים**. נראה דצ"ל מן העולם ועיין בילקוט שם:

ט **רבי יוחנן אמר דיין אני פטרונך אני ור"ל אמר וכו'** ר"י מפרש אלהים פי' דיין אני לכל באי עולם רק אלהיך אני פטרונך ששמי מיוחד עליך ור"ל מפרש אסיפא אע"פ שאלהיך ופטרונך אני מ"מ הרי אלהיך שהוא לשון דיין אני ומה פטרונא מהני בדינא לכן שמעה כו' ואעידה בך:

י **תני רשב"י אלהיך כו'**. מכילתא משפטים שם וספרי ואתחנן ס"פ ל"א:

יא **אלא אלהי ישראל**. י"ל שלזה נמשך ג"כ רישא דקרא ואעידה בך. וכמ"ש כי אתכם ידעתי כו' ע"כ אפקוד וכו' וכמ"ש פ"ק דעבודת כוכבים:

יב **למשה כו' אלהיך אנכי על גבך**. אפשר י"ל שזה נאמר בשעה שאמר משה מאז באתי לדבר בשמך הרע לעם הזה ופגם בכבוד שם זה. ואז א"ל וידבר אלהים אל משה וארא כו'. עיין בזוהר וארא (כ"ב) וע"ז נאמר אלהים אנכי ע"ג:

פסקה ב

יג **ע"י שנתעצלו כו' ליהושע כו'**. לדרשה זו וכן לדרשה אחרינא שנתעצלו לעשות תשובה בימי השופטים אינו מסיים דרשה על תפיל תרדמה. ואפשר משום שהוא כפשוטו שישנו בעצלותם ולא נתעסקו בהספד ליהושע ללשון זה וללשון אחרון בתשובה:

יד **בפוצמו ונתעצלו ולעשות גמ"ח וכצ"ל** :

טו **כמד"א נפל שעריהון מפוריא**. נפל והוזל השער (שיוקר הפירות נקרא שער הגבוה ומגביה שערים לכן הזול נקרא נופל מפני רבוי הפירות) כן שייך לשון תפיל כשרבתה הנבואה (וכן היפך היה דבר ה' יקר כי אין חזון נפרץ:

טז **א"ר סימון באיניש כו'**. ויק"ר פרשה ל"ו:

יז **ס"ר נביאים כו'**. שה"ר פ"ד רפ"י וש"נ. וכדמפרש ר"י לקמן מגבת ועד אנטיפרס ס"ר עיירות כו'. וס"ל לר' דרוסאי דנביא א' לכל עיר ולר' יעקב הוא דמפרש אין נביאים פחות מב':

פסקה ג

יח **וזר זה שעיר שעשה עצמו זר למילה**. כ"ה בילקוט משלי וכצ"ל:

יט **אייתי ארנונך**. י"ל דממקרא שלפניו פועל אוצרות כו' שד רשעים כו' משמע ליה דבארנון וגלגליות מדריש (ועי' בילקוט שם דגרס באידך דרשה דעבודת כוכבים שאומרים הב הב משמע דדרש הפכפך כמו הב הב בחילוף אותיות בום"ף ממוצא אחד. אך י"ל כפשטיה שזה נקרא מתהפך ובא לומר ולחזור ולומר הב):

כ **שעשה עצמו זר למילה**. עי' בב"ר ס"פ ס"ג ותדא"ר פ' כ"ד דדרש ליה מאם לא דם שנאת ע"ש:

כא **שנוהג עמו במדת ישרות**. כמ"ש כי תשפוט עמים מישור וכתיב לאומים במישרים וכמ"ש בב"ר פ"נ ובירושלמי פ"ק דר"ה ה"ג שדן אותם בלילה כשישנים מן העבירות:

כב **אמר כו' לכלותן אי אפשר כו'**. אפשר דרש בימי שפוט השופטים כשהיו שופטים ב"ד של מעלה באיזה דין לשופטם הסכימו לדונם ברעב בארץ:

פסקה ד

כג **והיה עולה אצל אביו בטרוניא**. כ"ה בילקוט האזינו וכצ"ל ופי' בזרוע וגסות הרוח:

כד **אין אתם מאמינים לדבריכם כצ"ל**. ור"ל אין אתם מאמינים דבריכם לקיים מה שאמרתם נעשה ונשמע אלא הפכפכים בדבריכם וז"ש בנים לא אמון בם שאין להאמין בדבריהם והא דאמן כתיב הוא ד"א:

כה **בשעה שהנביאים כו' אמן**. ספרי האזינו שם:

פסקה ו

כו **ושם האיש אלימלך כיון דאתת כו'**. זה דבור אחד עם פסקא הקודמת והוא סיום הדרשה דלא עמדת בפרצות שלא עשיתם כמשה אלא בעת צרה אזלת לך:

כז **אין פרצה של מגפה**. לשון פרצה במגפה כתיב (תהלים ק"ו) ותפרץ בם מגפה ואיידי דידה נקט בכל הני כן ובילקוט תהלים סי' פ"א הגי' של פורענות:

כח **בשעה שהקטנים שומעין כו'**. דב"ר פ"א:

פסקה ז

כט **כל מקום שנאמר ויהי כו'**. פירשתי בס"ד בהגהותי לויק"ר ע"ש:

פרשה א

פסקה א

ל **אוי לדור ששפטו כו' ששופטיו צריכין להשפט כו'**. משום דבערכין י"ז פליגי אי פרנס לפי דור או דור לפי פרנס לכן נקט הני תרי לשני:

לא **ומי הוי כו'**. דרש שפוט השופטים ששפטו שני שופטים כאחת. לכן דרש רב שזה היה בימי דבורה ששפט עמה ברק שהיה עמה במלחמת סיסרא ובשירה נשתתף ג"כ. ועי' ב"ר פ"מ וריב"ל ס"ל דמ"מ ברק לא היה שופט אלא שמגר ואהוד היו ששניהם היו שופטים וס"ל ששפטו שניהם כאחד ששנות שמגר נכללו בשנות אהוד עי' סדר עולם רבא פי"ב (ולזה נתכוונו בשוח"ט מז' צ' שאמרו שבט שמעון לא העמיד שופט שנא' ואחריו שמגר בן ענת שר"ל שהיה משבט שמעון ולכן טפלו בשני אהוד):

לב **ויעל הי'**. קחשיב נמי יעל שנמסר בידה סיסרא. גם מדכתיב (שופטים ה') בימי שמגר בן ענת בימי יעל חדלו ארחות. משמע שהיתה שופטת כשמגר (ומשמע קודם לדבורה ולפ"ז נכון לגרוס בד"ה שמגר ואהוד ויעל. רק די"ל דאין ראיה שהיתה יעל גם בימי אהוד אבל בימי דבורה וברק ודאי היתה):

פסקה ב

לג **תני ר"ח לא תעשו עול כו'**. ת"כ שם:

לד **ה' שמות**. עי' בפי' הגר"א לת"כ כ"י שם:

לה **קורא עליו ה' כו'**. בת"כ שם ליתא ועי' יפ"ע. ועל ממרא י"ל מדכתיב (ישעיה ג') למרות עיני כבודו והוא כתוב בפרשת נערים שריהם ומאשריו מתעים דרך ארחותיו בלעו. שכ"ז בדיינים המקלקלים בדין:

לו **אם ראית דור שמדותיו כו'**. תנחומא תצא כל המאמר:

לז **אמר רבי ברכיה כו' האזכה כו'**. מדרש שמואל פרשה כ"ח:

פסקה ד

לח **עשרה רעבון כו'**. בראשית רבה פ' כ"ה עיין שם בהגהותי בס"ד:

לט **שפחתו מטיילת בסידקי כצ"ל**. ופי' הולכת בשוק של חמרים מוכרי תבואה:

מ **הה"ד וילך איש מבית לחם יהודה**. אפשר דרש שהלך בכדי שלא יתן מביתו לחם ליהודה (ויש לרמוז ע"ז מפסקי הטעמים שמלת לחם סמוכה ליהודה בטעם ולא אל מבית כדרך שכתוב בכ"מ בית לחם):

פסקה ה

מא **כ"מ שאתה מוצא שדה עיר כו'**. אסת"ר פ"א:

מב **ובניו טפלין להם**. ר"ל לשניהם (וכ"מ מהטעמים שהוא ואשתו סמוכין בטעם ושני בניו מופסקין אבל אם היה אשתו ובניו סמוכין היה משמע שאשתו ובניו טפלין לו אבל לה לא היו הבנים טפלין) והכוונה להאשימם במה שלא נמלכו בנשיאתם נשים מואביות עם אמם אף שהיו טפלין לה. אלא עשאו להם לעצמם בלא דעת אמם:

פרשה ב

פסקה א

א **אבי לכה אב"ד של לכה**. ב"ר פס"א:

ב **בפשתי העץ לבית אשבע אר"י בר סימון באכסנאין היתה עסוקה ד"א שנשבעו כו' כצ"ל** וכ"ה בספרי בהעלותך פסקא ע"ח ודרש לבית אשבוע לשון שבועה שהיה אכסניא ומאכלת לשובע האורחים. וכתרגומו של יונתן על זונה פונדקיתא:

ג **שתקנה עצמה לשרפה**. כ"ה בילקוט:

ד **ההרה לכו עם המלך במלאכתו ישבו מכאן אמרו עשרה כהנים כו' של רחב הזונה היתה וי"א ששרתה עליה רוה"ק רשב"נ כו' כצ"ל** :

ה **עשרה כהנים כו'**. במ"ר ספ"ח וש"נ:

פסקה ב

י **סנהדרין שהיו אורגין עמו בד"ת ר' עזריה ור' יונתן כו' בנקיון כחלב לבית אשבוע כו' ואנשי כוזבא שעשה דברי של הקב"ה כמו כזבים שנאמר ויבן שם דוד מזבח וגו' ויעתר ה' לארץ ותעצר המגפה מעל ישראל יואש שנתייאש כו' כצ"ל** :

יא **סודרין את ההלכה בשיניים כו' כצ"ל** ועי' ברבה ויחי שם:

יח **והדברים עתיקים עם המלך מכאן אמרו לא מתה כו' ותשב לימינו זו רות המואביה המה היוצרים זה בועז כו' עם המלך במלאכתו ר' אייבו אמר זה דוד כו' שלא להחריב ביהמ"ק רבי מנחם בר אבין כו' כצ"ל** וקצת מזה הגי' גם בילקוט ע"ש ומפני שבש"ס בב"ב דרשו עם המלך במלאכתו על רות טעו הספרים לכתבו כאן אבל באמת הגי' כאן הנכונה כמ"ש דדרש עתיקים לשון עתיק יומין שהאריכה רות ימים עד שלמה (ולגי' הספרים אפשר ראוי לדרוש כאן והדברים עתיקים דברים הללו סתומים כאן ומפורשים במקום אחר כדאיתא להלן):

פסקה ג

יט **ע"פ הדברים האלה ד"א המה היוצרים כו' את עולמו ע"ש ויצר ה' אלהים יושבי נטעים כו' כצ"ל**. ועי' ב"ר סוף פרשה חי"ת:

פסקה ד

כ **ויוקים זה אלימלך**. עמ"כ ויפ"ע. וי"ל כמ"ש לקמן פ"ה נקמתן של ישראל ביד ענייהם. ולכן אלימלך שיצא מארץ ישראל בשביל שהיתה עינו צרה בעניים כדלעיל נקמו בו עונש עבור העניים ולכן קראוהו יוקים שנקמו בו (וי"ל עוד נקם ברית של יציאה מארץ ישראל לחוץ לארץ):

פסקה ה

כא **ר' מאיר היה דורש שמות כו'**. ב"ר פ' מ"ב וש"נ:

כב **אלי תבא מלכות**. אפשר ראה וא"י מה ראה שמלכות ב"ד יצאה מרות אשת מחלון בנו (ומרוחא דמחלון דשבק בה יצא דוד עי' בסבא דמשפטים (ק"ג) בזה):

כג **מחלון שנמחו**. מחי לון:

פסקה ו

כד **בעיירות מצאו אותן פרוצים כו' לכרכים ובמים כו' חזרו להם כו'**. הדבר קשה שבחרו יותר טוב לישב במקום פריצות משום דוחק מים. גם באמת הפריצות מצויות בכרכים יותר מבעיירות וכמ"ש בעירובין (כ"א) יושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות ועי' בפי' רש"י שבת (פ') ד"ה בעירניות כו'. וכן מים מצויין בכרכים יותר מבעיירות כמ"ש

בעבודת כוכבים י"ב פרצופות המקלחין מים בכרכים ע"ש בפירש"י. ובשלהי כתובות אמרו בכרכים שכיחי כל מילי. לכן נראה עיקר דגרסינן איפכא באו להם בעיירות מצאום מדוחקים במים ואח"כ באו לכרכים ומצאום פרוצים בעבירות ואח"כ חזרו להם בעיירות:

טו **ויהיו שם**. משמע שכבר היו שם תחלה ויצאו ועתה באו והיו שמה בקביעות:

פסקה ז

טז **הכל למות והכל למיתה כו'**. ברכות י"ז ע"ש:

יז **אשרי כו' בשם טוב**. ולא כאלימלך שאף ששמו היה מורה לכבוד אלי תבא מלכות כדלעיל (וכן היה ראוי לו כמש"ל) אבד הטובה ביציאתו לחו"ל. וז"ש לבועז ועשה שם בבית לחם השם שהיה ראוי לאלימלך כשהיה בבית לחם שהוא מלכות ב"ד כד"א (שמואל ב' חי"ת) ויעש דוד שם (ועי' זוהר בחוקותי (דף קי"ג א'):

יח **עלי מיתתה של רחל**. אפשר הוא ד"א (לבד הא דאין אשה מתה אלא לבעלה) ור"ל אני שגרמתי לה כשאמר עם אשר תמצא את אלהיך לא יחי' והיה כשגגה כו' כמ"ש בב"ר שם. וכן הא דאמר יעקב קשה כו' הוא ג"כ ד"א על עלי לומר שהוא כבד עלי כמשאוי קשה ביותר:

פסקה ח

יט **גילין כו' אחד מן הגיל**. עמ"כ ועיקר פי' גיל הוא ג"כ חבורה של רעים אהובים יחד (ואפשר הן שושבינים שהן חברים בעת גילה ושמחה). ובשבת (ק"ה) הגי' אחים במקום גילין. וכן בסדר עולם רבא פ"ג ע"ש:

כ **דא"ר שמעון ב"ר אבא כו'. לתוך ארכי כו'**. למ"ד בשבת שם דמית גדול היה אפשר ליישב קצת הלשון דאמר ר"ש כו'. דלכן כשמת הגדול שהוא ארכי ומושל דאגו החבורה אבל העיקר נראה דפירושו ערכי הוא כמו ערכאות שהוא קבוץ דיינים רבים במקום הערכאות. וממשיל כן החבורה לממשלה כאחת אשר כשמת אחד מהן ראוי לכולן לפחוד ולדאוג:

כא **ואין אחד מהם נכנס כו' כמלא נימא**. ברכות מ"ח וש"נ:

כב **אריב"ח מימי לא קריתי כו'**. (שבת קי"ח):

פסקה ט

כג **כעשר שנים כשלשים כו'**. שה"ר פ"ד פ"ג:

פסקה י

כד **אין בעל הרחמים פוגע וכו'** ויק"ר פי"ז וש"נ:

כה **בתחלה מתו סוסיהם כו'. ואח"כ מת אלימלך.** כ"ה הלשון גם בפסיקתא דויהי בחצי הלילה. נראה דמדכתיב וימותו גם שניהם. לרבות מן גם שמקניהם ובהמתם כבר מתו. וזה שמתו קודם אלימלך. אולי יש לסמוך ממ"ש ויהיו שם קודם לימות אלימלך דדרשינן כמו יד ה' היה במקנך. שהוא ענין הכאה ומיתה בבהמות:

פסקה יא

כו **שמעה מהרוכלים המחזירים בעיירות.** י"ל מדכתיב ותשב משדי מואב ביו"ד ואח"ז כתוב כי שמעה בשדה מואב בה"א. דרש דשדה הוא עיר גדולה כדלעיל ספ"א והיינו דרך ששם מחזירין הרוכלין בתמידות יותר מבשדות וכפרים. ששם אין דרכן להתקשט כ"כ הרבה (ודי להם ברוכלים שיש בהם שדרים שם וא"צ לרוכלים המחזירים רק בעיירות ועי' (ב"ק פ"ב א') והן היו יושבים בכפרים ועיירות קטנות כמש"ל פסקא ב' בס"ד. לכן קראם כאן בשם שדי מואב ביו"ד. וכן בכל המגלה כמ"ש במסורה (בר מן ב' חד הא דכי שמעה בשדה מואב דדרשוהו כאן. ואידך נעמי השבה משדה מואב. וי"ל שמפני שכלל בועז בזה גם את רות וכמ"ש אח"ז ומאת רות המואביה קנית להקים שם וגו'. לכן להחשיבה לרות לפני הגואל אמר משדה בה"א שהוא עיר וכרך לומר שהיא מבני עיירות (שמבנות מלכים ממשפחת עגלון מלך מואב היתה) ולא משדי מבנות כפרים). [ועוד אפשר לומר משום דמסתמא ממואביה לא שמעי. דהא כתיב אשר פיהם וגו'. וישראל מאי בעו התם בעיר שכולו נכרים. ולהכי משני ששמעה מרוכלין המחזרים בעיירות. מרוכלין ישראל דשכיחא אף בעיר שכולו נכרים. כדאיתא בעבודת כוכבים (ס"א) בעיר שכולה נכרים והאיכא רוכלים וכו'. מהרב ר"מ ברלין ממאהליב]:

כז **פעמים שהוא עושה בעבור עמו ונחלתו.** היינו כדכתיב (תהלים צ"ד) כי לא יטוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב (ראיתי כתוב):

כח **שנאמר (ישעיה מ"ח) למעני למעני אעשה ובגלות חו"ל מדבר דכתיב שם הנה צרפתיך וגו'** בחרתיך בכור עוני:

פסקה יב

כט **עברו כו' והלכו ביו"ט.** מפני מצות חזרה לא"י. וז"ש ותלכנה בדרך שהיה אסור להם אם לא מפני לשוב אל ארץ יהודה (ותקנו בזה חטא יציאת בעליהן לחו"ל) ולשון עברו דנקט כאן אפשר משום דוכתא אחריני דכתיב ביה לשון עברה כמו ויעבר מרדכי שדרשו שם שעבר והתענה ביו"ט של פסח נקט כאן נמי הכי:

ל **היו עסוקות בהלכות כו'**. לשוב אל ארץ יהודה דרש ולשון ותלכנה בדרך דרש שהיו עוסקים בהליכתן בד"ת כד"א (מלכים ב' ב') הלך ודבר ואמרו (בתענית ו) שהיו מדברים ד"ת:

פסקה יג

לא **יפה אמרת שאין אב כו'**. משמע מכאן דבן נח אין לו להתאבל על אביו אלא על אמו (ועי' טור וב"י יו"ד סי' שע"ד לענין גר שנתגייר הוא ואמו) ומזה סיוע למה שהערותי בס"ד בהגהותי למכילתא משפטים פ"ה שלא נאסר לבן נח קללת אב אלא קללת אם. ושלא כנראה מדברי הרמב"ם פ"ה מהלכות ממרים י"א ע"ש:

פסקה יד

לב **יעשה כתיב**. י"ל שיעש בלא ה"א מתפרש לשון תפלה. והה"א עושה המלה וודאית דרך ברכה ונבואה שוודאי יעשה ה' עמכם חסד (ובליקוטי פי' בס"ד דרך רמז לפי משי"ל פ"ה פי"ג שעיקר משכורתה היה שלמה במלכותו י"ל שזהו שרומז הה"א על דור חמישי בהדי דידה שיהיה שלמה שאז יעשה חסד הגדול לה):

פסקה טו

לג **הטובות והמתנות שעתיד כו' ליתן לשלמה כצ"ל**. וכדכתיב שם בשלמה כ"פ נתתי:

לד **לבית אישה כו'**. ולעי"ל כתיב בית אמה לכן דרש מכאן שאין מנוחה של קורת רוח לאשה אלא בית בעלה:

לה **אשת אחיו שלא היה בעולמו**. דין ייבום גמור אין כאן בל"ז שאין יבום אלא באחין מהאב. אבל אחיו מאמו אסור לייבם. דאשת אחיו מאמו ערוה שלא במקום מצוה אלא שבאמת לא היה שייך כאן ייבום כלל שלא היו קדושין תופסין בהם שלא ניירום כדלעיל פסקא ד' רק אמרה נעמי אם אתם רוצים לעשות מלתא יתירתא לגמול חסד עם המתים וכענין יהודה ותמר ובועז לרות וכמ"ש הרמב"ן בפי' התורה לסדר וישב. מ"מ באשת אחיו שלא היה בעולמו שלא כתבה בהן תורה ייבום משום דרכיה דרכי נועם כמ"ש התוס' ריש פ"ב דיבמות ע"ש. א"כ גם אתם אין ראוי לכם להתעגן ולהמתין עליהם:

פסקה טז

לו **לא ילין גר דלתי לאורח אפתח לעולם יהא כצ"ל**. והיינו שפותחין לו דלת ואין דוחין לגמרי לנעול הדלת בפניו (ובחוץ לא ילין ודלתי לשון רבים ב' דלתות ירמזו לג"פ שדוחין):

פסקה יז

לז **כי יצאה בי יד ה' בבעלי ובבני ר' חנינא כו' כצ"ל** ודרש שמיתת ג' קרויה יציאת יד ה' שהוא הדבר וכדתנן בתענית רפ"ג ע"ש בגמרא:

פסקה כא

לח **כל נשיקה של תיפלות.** ב"ר פרשה ע':

פסקה כב

לט **שאין בו מזוזה כו' באשר תליני כו'.** תלתה המזוזה בלינה שבעת השינה בלילה היא המצוה שאפשר לקיימה עיין במגן אברהם סי' כ"א ס"ק כ"ב:

פסקה כג

מ **באהל מועד בגלגל.** שיטפת לישנא בשאר מקומות נקט דבימי רות לא היה לא אהל מועד ולא גלגל:

פסקה כד

מא **אלו ד' מיתות כו' אלו ב' קברים כו'.** שלהי מדרש משלי:

מב **סגלי בעולם הזה.** דרש כה כמו פה במקום עולם הזה:

פרשה ג

פסקה א

א **זה שהוא עושה רצון וכו'.** עמ"כ וכדדרשינן בברכות (ס"א) משופטי נפשו יצה"ר ויצ"ט ע"ש:

ב **מת יצא לחירות.** כי אין מעשה עוד בשאול:

ג **את חסד ומילך חסד כצ"ל.** וכ"ה (בגיטין ח' ובירושלמי שלהי סוטה:

פסקה ב

ד **אפי' כו' ששפטו ידיהם בזבול.** שהם אין להם בטחון במותם כמ"ש בר"ה (י"ח) ששאול כלה והן כו' ובב"ר פרשה כ"ו ע"ש:

ה **עליו השמש אמר כי לכלב החי הוא מעוות כו' כצ"ל.** וכ"ה בשבת:

פסקה ג

ו **יש מהרשעים שהן מזדווגים כו'.** פדר"א פרק מ"ג ע"ש:

ז **א"ל הניחוני שאלך וכו'.** מדרש משלי פ"ו:

פסקה ד

ח **מילה דאיסטיפמיטא**. נראה דצ"ל דאיטומיטא ופירושו כמו מרגליתא אטימטון בבראשית רבה סוף פרשה ל"ה שפירושו במו"ע דבר שאין לו ערך:

פסקה ו

ט **אבצן היה משיא כו'**. (בבא בתרא צ"א):

פסקה ז

י **שהייתי מעוברת**. כלשון המשנה ביבמות פרק י"ט יצתה מלאה כו':

יא **ענתה בי מדה"ד**. כמ"ש כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו:

פרשה ד

פסקה א

א **אלא שחש כנשר וביאר** כן צריך להיות. וכלשון המקרא (חבקוק א') כנשר חש:

פסקה ג

ב **נפיל נסיב לנפילה**. שגם ברות כתיב כי אשת חיל את:

ג **וגבור חיל במשנה**. שהיה גורסן בעל פה וצריך כח וגבורה לחזור על משנתו תמיד שלא ישכח:

ד **ואיש תואר בתלמוד**. שמסביר פניו בהלכה וכמ"ש במסכת סופרים פט"ז ובפסיקתא דעשרת הדברות פנים מסבירות לתלמוד וכתיב ביה יראיך יראוני וישמחו עי' עירובין (נ"ג):

ה **דבר אחר ונבון דבר כו'**. סנהדרין (צ"ג):

פסקה ד

ו **שאין קורין לבת אלא בת ארבעים שנה**. ומ"ש את בתי נתתי לאיש ובקטנה ונערה עד י"ב שנה מיירי. צ"ל שהאב קורא לבתו כן אף קודם ארבעים שנה. אבל אחרים אין קורין לה בת עד מ' שנה. רק קורין לה נערה או כי"ב. אבל בכ"ז נראה הנכון דגרסינן בת מ' שנה היתה ואת קוראת בת. כלומר והיה לה לקוראה אשה וכמו שפירש רשב"ם (בב"ב ק"כ) אהא דפרכינן שם על בת לוי בת ק"ל שנה היתה וקרי לה בת ע"ש (ובזוהר שמות (י"ב) אתתא עד לא אזדווגת אתקרייא בת בתר דאזדווגת אתקריא אשה. הר"מ ברלין) ומשני אלא כבת ארבעה עשר שנה היתה כלומר נראית ביופיה (ולכן קראה בועז נערה):

פסקה ה

ז **בימי עתליה**. דבהאי קרא מסיים כאשר שכחו אבותם את שמי בבעל והיינו עתליה שאבותיה אחאב ואיזבל העבידו את ישראל לבעל (ועתליה חדשתו בירושלים ויהודה):

ח **ועמד בועז ובית דינו והתקינו וכו'**. תקנת בועז היתה מוקדמת הרבה לעתליה וכמ"ש למרדכי ואסתר וחנניה מישאל ועזריה. אלא ר"ל שבועז התקין בימיו ושכחוה וחזרו ויסדוה בימי עתליה ואינך שהוצרכה אז שלא להשכיח ש"ש. וכן בפרק הרואה משמע במתניתין שבימי בית שני נתקנה רק הסמיכוה על בועז ע"ש:

ט **מגלת אסתר מנין ר"י כו'**. ירושלמי דמגלה פ"א ה"ה:

י **הרי היא כתובה בין הערכיים**. כצ"ל. פי' בערכאות של מלכות. וכ"ה הגי' בירושלמי כתובה ומעלה בערכיים:

יא **עד שהאיר הקב"ה כו'**. עיין בר"ן בריש מגלה בלשון הרמב"ן שרמז למאמר זה. והר"ן כתב שלא מצאו בגמרא והרשב"ץ בתשובה ח"ג סי' רצ"ז כתב שלמאמר זה נתכוון:

יב **רבן של יהודים קבל**. עמ"כ בשם הזוהר והוא בסדר תשא (ק"צ):

יג **כיון שגלו נפטרו והן חייבו עצמן כו'**. עיין תוספות יבמות (פ"ב) ד"ה ירושה וכו' ובר"ש פ"ו דשביעית ובס' התרומה ה' ארץ ישראל סי' רנ"ג:

פסקה ו

יד **הנערה הזאת ולא הוי חכים לה**. עמ"כ. ונכון יותר דגרסינן ולמהוי חכים לה. פי' וכי בשביל להכירה שאל עליה בתמיה (וכעין שאלת הש"ס וכי דרכו של בועז לשאול בנערה). ומפני שלהלן בדוד גרסינן בלשון ולא הוי חכים ליה טעו הסופרים לכתוב כאן כן:

טו **ואת אמרת מעשיה נאים ונעימים אלא מעט שבתה הבית תפסה לוקו מאותה שבבית שהיא מאלפא לה** (**ועי' בילקוט**) **ד"א רפתה לה כצ"ל**. ופי' מעט מעשים טובים תפסה לה רות מאותה שבבית שמלמדתה ואח"כ מפרש ד"א פשטיה דקרא דמעט שבתה הבית. דהיינו לנוח לה מעט מהלקיטה ישבה בבית:

פסקה ט

טז **עיניך זו סנהדרין**. עיין זוהר ויקהל (רי"ז):

יז **ולמה נקרא שמה שואבה כו'**. ירושלמי פ"ו דסוכה:

פרשה ה

פסקה א

א **הוא היה עם דוד כו'**. נראה כ"ז לפסקא הקודמת למאמר דשואבין ברוה"ק שמביא ע"ז הא דוישאבו מים מבור בית לחם דהלכה היה נצרך וקרי לה שואבה. והפרשה ה"א צריכה להתחיל מפסקא דתפול על פניה:

פסקה ב

ב **מלמד כו' כדרך כל הארץ**. זהו רמז ותפול על פניה ותשתחו ארצה לפניו (וכי"ב רמזו בזוהר סדר חיי שרה (קל"א). והכתיב לא תשתחוה כו' ע"ש):

פסקה ד

ג **שלמה מעם ה' אמר ר' יוסא כצ"ל**. וחסר כאן עוד תיבות וכו' והיינו מימריה דר' יוסא דלעיל פ"ב פ"ט דדרש יתן לך בימי שלמה ונתכוונו לדרוש זה גם כאן. וכדאיתא בילקוט דותהי משכורתך שלמה מרמז שיעמוד ממנה שלמה:

פסקה ו

ד **מלחמה של מלכות**. כד"א (משלי כג) כי תשב ללחום את מושל:

ה **ששה חדשים שהיה דוד בורח כו'**. ירושלמי ריש ר"ה והוריות פ"א ה"ב:

ו **למדבר סיחון ועוג שנאמר עוד אושיבך באהלים וגו'**. ושם בעבר הירדן הוא מקום השכוני באהלים כמ"ש (שופטים ח') ויעל גדעון דרך השכוני באהלים מקדם לנבח דיגבהה והן מערי סיחון ועוג במזרח עבר הירדן:

פסקה י

ז **את המתים שנטפל בתכריכיהון**. בפירש"י על המגלה הלשון בצרכי המתים וי"ל דהיינו כגון תנחומים או תגמולין לקרובי המתים שהוא גמ"ח להמתין אבל לגירסת הספרים בתכריכהן. הדבר קשה שבועז לא נטפל במיתתן בשדי מואב כלל. ודוחק לפרשו על שאר מתים אחרים:

פסקה יב

ח **אר"ח צריך אדם להיות לו ב' עטיפות כו'**. פסיקתא דעשרת הדברות. והובא בשאלתות דרב אחאי גאון ר"פ בראשית (והגרי"פ שם בשאילת שלום לא מצא מקומו):

ט **א"ל צריכין אתם לשנות כצ"ל** :

י **זכותי תרד עמך**. תנחומא ס"פ בהר:

פסקה יג

יא **שמא יבא אחד מן הכלבים**. נכון לגרוס מן הנבלים. ובפירש"י על המגילה הביא לשון אחר בזה והוא מן התנחומא שם:

פסקה טו

יב **שבירך על מזונו**. זוהר ויקהל (רי"ד) ע"ש:

יג **והיו נותנים שכר לזונות כו'**. ב"ר פרשה נ"ז:

פרשה ו

פסקה א

א **כנור ונבל היו נתונים כו'**. במ"ר פרשה ט"ו פסיקתא דויהי בחצי הלילה:

ב **משפטים שהבאת על עמונים ומואבים**. שאסרתם לבא בקהל על דבר אשר לא קדמו אותם בלחם ובמים כו' ואשר שכר עליך כו':

ג **רוחות אין להם שער**. עמ"ש בס"ד בביאורי לפר"א פי"ד ליישב מ"ש בעירובין (ק') מגדלת שער כלילית כו':

פסקה ד

ד **אני עושה ולא אלהים לא אלהים עושה הרעה הגדולה הזאת כצ"ל** ופי' דתחלה דרש וחטאתי כאלו ח"ו כפרתי לומר לא אלהים כיון שנשבעתי בשמו ואח"כ דרש וחטאתי ראויה למי שאין לו אלהים שאין מאמין בה' שאם מאמין בה' היאך ישקר בשבועה בשמו:

ה **כל אותו הלילה היה יצרו וכו'**. תוספתא סוטה פ"ט וספרי בהעלותך פסקא פ"ח:

פרשה ז

פסקה א

א **שנשתהתה שש שעות**. מן חצות הלילה עד הבוקר הוא שש שעות. ורומז למ"ש בזוהר וירא (קי"ז) ובכ"מ שהגאולה היא ברזא דוי"ו וזהו שנשתהית וי"ו שעות בלילה עד שתגאל (וי"ל שלכן כל פסוקי רות מתחילין בוי"ו לבד ח' פסוקים כדאיתא בילקוט כאן ע"ש) והוא רמז ותשכב מרגלותיו שלשה פרקים בכל רגל הרי ששה (ועמ"ש בזוהר פקודי (רנ"ח) ומאן דידע כו' דירכין עד רגלון יכול למנדע כו'):

פסקה ב

ב **מלמד שחגרה מתניה כזכר**. שלא נתנה המטפחת על ראשה כאשה. אלא חגרה מתניה כזכר (ולא חשש משום שמלת גבר באותה שעה. משום שלא ירגיש בה כו') ואפשר דרש כן ואחזי בה. התאחזו בה סביב גופך (ויש לכוונה לענין מ"ש בכוונת על אוזר ישראל בגבורה ע"ש) ויש להסמיכו למקרא דחגרה בעוז מתניה ותאמץ וגו' וקרי ביה בועז במקום בעוז וכדדרש כי"ב ס"פ הקודמת קרא דגבר חכם בעוז:

ג **ששה צדיקים כו'**. במ"ר פי"ג:

ד **וא"ד למרבה המשרה כתיב בסתומה כצ"ל** פי' במ"ם סתומה. עמ"כ:

פסקה ג

ה **שהיה מהלך עמה**. בילקוט מסיים בה עד שהגיעה לפתחה של עיר:

פסקה ד

ו **א"ל פנויה ותגד לה את כל כו'**. מבאר שלא נזכר במקרא תשובתה שהיתה פנויה בפירוש. רק בכלל מ"ש ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש ההוא:

פסקה ו

ז **הצדיקים הן שלהן הן ולאו שלהן לאו**. כדילפינן בת"כ סדר קדושים הין צדק שיהיה הן שלך צדק ולאו שלך צדק. והא דלאו שלך לא פורש שם מנ"ל. ואפשר מכלל הן אתה שומע לאו:

פסקה ז

ח **ארשב"נ אפי' כו'. גדולי עולם ר"א ור"י כו'** בילקוט הגי' אחורי תרעא הוי קאי אר"ב כך דרשו שני עמודי עולם ר"א ור"י ר"א בועז כו' ורבנן אמרי אפילו היה בסוף העולם כו' ע"ש וכן נכון. רק דבמקום ורבנן גרסינן ורי"א:

ט **אלם היה מד"ת**. שלא היה לו פה לדרוש. ואי דגרסינן אלמן מד"ת מיושב יותר על מלת אלמוני והוא כד"א כי לא אלמן ישראל וגו'. (וכמ"ש הראב"ע שאלמוני הוא מלשון אלם ע"ש):

פסקה ח

י **מכאן שאין רשות לקטן לישב כו'**. מכאן הוציאו הרמב"ם בחיבורו פ"ה מהל' ת"ת ה"ו וכמ"ש הכסף משנה שם:

יא **לבית הזה שכן ממנין זקנים כו'**. פירוש בית הזה היינו הנשיאים ממשפחת רבי שהיו בימיהם שהיו נוהגין לזמן (היינו ממנין כלשון הממנה על הפסח) לבתי משתאות שלהן

זקני סנהדרין דסבר דבועז זימן אותם למשתה האירוסין והנישואין ור"א בר' יוסי פליג ע"ז ואמר דבועז בשביל ברכת חתנים זימנם:

פסקה ט

יב **ע"מ שלא אזקק לה**. בילקוט מסיים שלא יתגרה בה א' מהנערים. ר"ל ותועיל לדעתך רק בזה שלא תלך אחר הבחורים כיון שהכנסת לביתך. ועמ"כ. דמואדעה בה"א דרש. אך תמוה שא"כ מה מסיים ע"ז כיון ששמע הגואל כן אמר וודאי דהא אזלת שהרי הוא השיב ע"ז אנכי אגאל. (ודוחק לומר שלא הבין כוונת בועז שלכן כתיב ואדע בלא ה"א שהגואל חשב שבועז לשון ידיעה פשוטה אומר ולא דקדק הה"א מוצאת בדברי בועז) גם קשה מה ששמו בדברי הגואל ודאי דהא אזלת רות שהוא כמצטער ע"ז והרי הכתובים מפורשים שלא רצה כלל בגאולת רות ע"כ הנכון דט"ס וחילופי דבריו יש כאן וכצ"ל לב"ד אמר ויאמר אנכי אגאל כיון ששמע כן (ר"ל בועז) אמר דהא ודאי אזלת רות (וכמצטער אמרו בועז) ויאמר בועז ביום כו' אלם היה מד"ת להקים שם המת על נחלתו שלא תאמר יש לי אשה כו' ע"מ שלא אזקק לה לכן פי' לו בועז להקים שם המת על נחלתו כד"א והיה הבן אשר תלד יקום על שם אחיו. כיון ששמע הגואל כן אמר הראשונים לא מתו כו':

פסקה י

יג **קניתי כתיב ודא מסייעא כו'**. עי' יפ"ע. וי"ל עוד מלשון קניתי דרש קניתי ד"ת כד"א אמת קנה וגו' וידעתי ההלכה דמואבי ולא דמואבית:

יד **הראשונים לא מתו כו'**. **חס ליה לטלה לית אנא כו'**. דרש זה על כפל לא אוכל לגאול שאמר כן לחזק הדבר משני טעמים:

פסקה יא

טו **בני אפייא דישראל**. עמ"כ. וי"ל ביני אפייא דישראל. בין החשובים ופני עדת ישראל היה מנהג זה וכמ"ש בזוהר חוקת (ק"פ) ובגין דהוו קדמאי חסידי זכאי מלה דא אתגלייא בינייא כו' ע"ש) ולא בין ההדיוטות ולפנים בישראל דרש על פני העדה:

טז **ועכשיו על התמורה**. ר"ל על העגל אמרו בלשון זה עצמו זה אלהיך אשר וגו' (נחמיה ט"): ועי' בזוהר חדש כאן ותמצא מקום לדרוש סיפיה דקרא שלף איש נעלו וגו' לפי הדרש' הזו:

פסקה יב

יז **נעלו משל מי כו'**. מדרש שמואל פי"ח:

פסקה יג

יח **רוב מסובין משל לאה אעפ"כ הוא עושה את רחל כו'**. ור"ל רוב מסובין בועז ומשפחתו וגם הזקנים מסנהדרין שהיו שם כדאמרינן לעיל פ"ב ובסדר ויחי שרובה של סנהדרין משבט יהודה וא"כ רובין משל לאה היו. וכ"ה הלשון בילקוט בועז וסנהדרין שלו. מ"מ עשו רחל עיקר להקדימה לבנין בית ישראל. וכ"ה בפירש"י במגילה ובילקוט ע"ש:

פסקה טו

יט **מה היום הזה כו'. כך יהא זרעך כו'**. יום הוא השמש (וכד"א יום ליום יביע אומר וגו' מקצה השמים מוצאו וגו') וכד"א (תהלים פ"ט) כסאו כשמש נגדי:

כ **מברכותיהן כו' לא נתקעקעה כו'** דלשון לא השבית נתקיים על שעה שהיה עומד להשבית בימי עתליה:

כא **ר' תנחומא כו' ממקום אחר**. עמ"כ בב"ר שפי' ממקום אחר מזרע מואב. ועי' בזוהר משפטים (ק"ג א' ב') ושייכות המאמר לכאן. אולי י"ל דעל ויקרא שמו בישראל קאי. לומר אע"פ שהוא ממקום אחר תזכה שיקרא שמו בישראל וי"ל דלשון גואל דרש על משיח גם י"ל ויקרא שמו דרש כמ"ש בב"ב שנקרא משיח על שמו של הקב"ה ע"ש:

פרשה ח

פסקה א

א **ודומו סלה אף תמר וכו'. יהודה זקניכם** תחלה אמר על משכבכם לכל ישראל שבאין משתי אחיות. ואח"כ דרש ודומו סלה על בני יהודה בפרטיות שהן היו השבט מיוחד שהיו סמוכין לדוד. (ומיהודה היה אחיתופל שהיה מבזה לדוד וכן נבל שהיה מייחס עצמו יותר מדוד כדלקמן) שבהם יש עוד פסול אחר וראוי להם ביותר לדום (וכמ"ש בב"מ (נ"ט) מאן דאית ליה זקיפא בדיותקיה לא לימא כו'):

ב **ולא בתו של שם כצ"ל**. וכ"ה במדר"א:

ג **מה אתם יש לכם יחסים**. פי' בתמיה. ובע"כ תהיו דומים סלה:

ד **ארגיז כו' אכעיס כו'**. הראשון שלא לעבור על ל"ת להתרגז עמו על פתויו לעבור. והשני לקיים מ"ע להכעיסו. ולגי' ילקוט שבמ"כ אכחיש. מיושב טפי על קיום מ"ע. שבזה מכחיש כחו של יצה"ר ומגביר כח יצ"ט.

ה **ולא ירחמאל היה קדמאי**. המאמר הזה מבואר בירושלמי פ"ב דסנהדרין ה"ג. דדרש ליה על נבל הכרמלי שכתוב בו והוא גדול מאד והוא כלובי שהיה גדול בעיני עצמו

בייחוסו שהיה מתייחס לכלב מבני חצרון ופוסל יחוס ירחמאל בן חצרון משום שלקח אשה נכרית כדמפ"ו ואת יחוס שיצא ממנו בועז שלקח רות המואביה ומייתי לה הכא לענין זה שנבל הכרמלי היה מבזה יחוס דוד וגם שבבני יהודה היה פסול משפחה בבני ירחמאל:

ו **ע"כ עשו סולמות לנשיאים מכא"ו עשו סולמות למלכים**. י"ל כדאמרינן בב"ב (נ"ט) דסולם המצרי הוא שאין לו ד' חווקין. שמבואר מזה דסתם סולם הוא שיש לו ד' חווקין ומדרגות. והיינו מן בועז עד דוד הוא ד' מדרגות שמשם ואילך התחיל לעלות בסולם מעלות המלוכה משנשא בועז לרות ותחלה מן פרץ עד שלמה הן ו' מדרגות של נשיאים והן שש מעלות לכסא המלכות עד בועז. ומשם ואילך ד' מעלות למלכות ודוד רגל הרביעי ושלמה ישב על כסא ה' ועי' זוהר בא (מ"ג):

ז **רב הונא אמר כתיב כי שת לי כו'**. בא לדרוש במגלת ספר כתוב עלי הוא בס"ת ממש (ודומיא דדרשא קמייתא דדרש בספר בס"ת לא יבא עמוני ומואבי):

ח **עובד ישי לא בשבילך מצאתי דוד עבדי**. כ"ה בב"ר פל"ט. וכצ"ל: